

րոյ համար և Եղշեքուհար կոչուէր. իսկ Պարսից քանդակներուն վրայ կ'երեւի զունա և մահիկ ի զլուխն, ի ձեռքն այլ ծաղիկ. պարսկազեն գիրք այլ ոտորագրեն զԱնահիտ լանջագեղ, ոսկեպանոյց, ոսկեղէն վերարկուաւ, քայլամանեկաւ, զօտուլ, ոսկեթիթեղն բոլորաձեւ զխանոցաւ. իսկ պատմութեանն 30 քառածին շրջանց մօրթովք ձեւացած : Այս ետքի աւանդութեան պատճառ կ'ըսեն, որ շրջունն կամ կողբ՝ չորս ձագ բերէ կամ չորս ամիս յղենայ (Չադոնի-ժիթանադամ). և դարձեալ, Նահիտ՝ շրոց զիցուհի կամ ոգի էր. կողբն այլ ի ջուրս բնակի, և ըրասոյզ զիւաց թշնամի է : Ոմանք այլ այս կենդանոյն մօրթոյ փայլունութեան համար՝ Անահիտայ վայելուչ զգեստ յարմարած համարին, — Անահիտայ՝ ուրիշ աշխար-

հաց մէջ մեծ պաշտօնն այլ յիշել՝ աւելորդ է մեզ. բայց չեմք կըրնար զանց ընել Ս. Գրոց նշանաւոր յիշատակն՝ ի վկայութիւն Եփեսոսի աշխարհաճալ տաճարին, որոյ մանր մեհեաններ շինող ուրծաթագործ մի, վախնալով որ Պոզոս Առաքելոյ քարոզութեամբ՝ իր արուեստն խափանի, զրգոնց ժողովորդն տնոր դէմ, և բոլոր քաղաքն յոտք ելաւ. հազիւ կըրցաւ քաղաքապետաց մէկն հանդարտեցրնել զանոնք, ըսելով. « Ո՛վ է ի » մարդկանէ՝ որ ոչ գիտէ զԵփեսացոց քաղաքն՝ » մեհեանագորդ՝ մեծին Արտեմիայ դիցն », « զոր, արծաթագործն այլ կ'ըսէր, թէ ամենայն Ասիա և տիեզերք պաշտեն » : Այս ձայներս կըրնան արձագանգ ըլլալ Հայոց Անահիտայ ջերմեանդն պաշտամանց :

(Շարայարեյի)

Ք Ն Ն Ա Դ Ա Տ Ա Կ Ա Ն

Մարտին հայագիտին կարծիքն մարկոսեան աւետարանին ԺԶ — գլխոյն վերջին տուններուն նկատմամբ :

Քաղղիացի հայագիտաց վերայ խօսած ժամանակ մոռցանք յիշատակել մէջերնէն նորադոյն մ'այլ զՄարտին Պաւլէն (P. P. Martin) քահանայ, Պարսիս ուղղափառ կանառին ուսուցչին՝ որ քանի մը տարի յառաջ վախճանեցաւ : Մեր գրուածքին տառնէին ու ընդօրձակուած մերձաւոր նոր տպագրութեան պահելով զարմանել այս զանցառութիւնը, գնենք բանաւոր ընթերցողաց աօրեւ իր կարծիքը՝ մարկոսեան աւետարանին վերջին գլխոյն ենթալրեալ կամ կարծուած յաւելուածին վրայ՝ նկատմամբ հայկական թարգմանութեան, որոյ խօսքն արդէն ըրած ենք յամսաթերթիս անցեալ տարւոյ ապրիլին :

Հեղինակն այս խնդրով կը գրագի իւր Introduction à la critique textuelle du

Nouveau Testament, յ'էջ 280 երկրորդ (վիմագրեալ) հատորոյն, մասնաւոր գլուխ մի բանից նուիրելով հայ եկեղեցւոյ այն մատենագրաց՝ որ ընդունած են այդ վերջի տողից վաւերականութիւնը : Մէջ բերենք իր խօսքերը .

« Հայոց մատենագրական պատմութեան սկզբնաւորութիւնն՝ Քրիստոսի 420 թուականէն կը սկսի. և առաջին յիշատակարանքն՝ բաց ի թարգմանութենէ Սուրբ Գրոց, եկեղեցական մատենանքն են, ժամագիրք, Շարական, Եփեսոս, Ճաշոց, և այլն Տարակոյս չկայ՝ որ հայ լեզուն ունէր արդէն երկար ժամանակէ ի վեր իւր գոյութիւնը. բայց որովհետեւ գրութիւնք յոյն կամ ասորի տառիք կ'ըլլային, ուստի և այն ամենայն գրուածք որ

գրոց գիւտէն ետքը շնորոքինակուեցան ի հայ, ի սկիզբն հինգերորդ դարուն, անդարձ կորուստեան մատնուեցան: Ի վերջ կոյտ առաջին քառորդի հինգերորդ դարու, մատմեցին այս ընդհանուր փոխել նախորդաց ժամանակաց առարի կամ յոյն տառիւք գրուած յիշատակարաններն. և թէպէտ այս մտածութիւնս ի գործ դրուեցաւ, բայց մասնական կերպով միայն, որով զուրս մնացին ուրիշ շատ երկաւորութիւնք՝ որ հինգերորդէն յառաջ շարաւորուած էին. յորոց մեր ձեռքը հասածներն՝ ընդհանրապէս եկեղեցական են, և Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի անունը կրող ճառերու հաւաքում մի, պատմական գրուածք Ագաթանգեղոսի, Բիւզանդայ և Զենոբայ Գլակայ ընծայուածքն, և ասոնք իսկ իրենց վերայ կը կրեն կերպարանափոխութեանց դրոշմ՝ զոր յետագայ դարուց մէջ ունեցեր են, հաւանութեն ի հինգերորդին, Թերեւս զանոնք թարգմանողաց կամ ընդօրինակողաց ձեռքով:

« Հայկական մատենադրութիւն կը սկսի ուրեմն Սուրբ Գրոց և ուրիշ եկեղեցական պաշտաման վերաբերեալ մատենից թարգմանութեամբ. և որովհետեւ քիչ ետքը այս թարգմանութեանց վերայ պիտի խօսինք, և լեւորդ կը համարուի հոս անոնց խօսքն ընել և Անցնինք մեր նիւթին:

« Պէտք չէ զարմանալ որ մարկոսեան աւետարանին վերջին երկուտասան տանց յիշատակութիւնը չենք գտնիր՝ Թարգմանչաց դար (420—480) կոչուած ժամանակին ետքը ապրող մատենադրաց քով. վասն զի, ինչպէս սակաւ յետոյ պիտի տեսնենք, 434ին զուժբուծած և յԱշտիշատեան ժողովոյ վաւերացած հայկական թարգմանութեան մէջ այն տունները հաւանորէն կը պակսէին: Մանաւանդ զի քիչ գրաւոր յիշատակարանք հասած են առ մեզ նոյն ժամանակէն, յորում կարենանք գտնել այդ երկուտասան տանց միոյն կամ միւսին յիշատակութիւն. այլ միայն քանի մը ճառք, և ոչ իսկ Սուրբ Գրոց մեկ նախաբանութեան գիրք մը՝ հայ մատենագրէ շարագրուած ի հինգերորդին. այլ ամենայն թարգմանութիւնք ի յունականէ կամ յասոր, այն՝ ի Բիւզանդիոս կամ յԵգիպտոս. ինչպէս Ափրատտ կամ Հրահատ պարսիկ, Ոսկերեւ-

րան, Եփրեմ, Եփրեղ, Գրիգորեանք, Բարսեղ, և այլք: Այսպիսիք են այն ճառական կամ անկնոզական գրուածք՝ որ թարգմանչաց ժամանակէն միշտ մեծագոյն յարգ և ընդունելութիւն ունեցան Հայոց մէջ:

« Այս պատճառաւ է որ թէպէտ Աշտիշատի ժողովոյն մէջ վաւերացած նոր կտակարանի հայ թարգմանութիւն չունէր անշուշտ մարկոսեան աւետարանին վերջը, բայց հայ մատենագիրք՝ յունական գրոց վերայ ունեցած ընտանի ծանօթութեամբ՝ բոլորովին անանկեակ չէին այդ երկուտասան տանց գոյութեան:

« Քանի մը հաւաստիք մէջ բերենք:

« Ագաթանգեղոսի պատմութեան գրոց մէջ՝ վկայութիւն մի գտած կը համարինք՝ յորում հեղինակն կը թուի ակնարկել այդ առգերը, իրարու մերձեցնելով մատթէսեան (Իճ. 19) և մարկոսեան (ԺՁ. 15) երկու զուգահեռական բնագրերը: Յիշեցնելէն ետքը թէ ինչպէս Տէրն մեր պատուիրեց յաճախ ի Սուրբ Գիրս, գրել և տալ ի մատենի զպատմութիւն դիպացն անցեցող, հեղինակն կը յաւելաւ. «Եւ հանեալ զաշակերտսն ի լեռան» Զիթենեաց . . . ասելով թէ գնացէք, և այլն:

« Ագաթանգեղոսի գրոց շարագրութիւնն թէպէտ կերպարանափոխութիւն կրած կ'երևի յեթինեորդ դարու յԵգիպտոս ուժեղեցնելէ, Երմիաս կաթողիկոսի ժամանակ, բայց հաւանական չերեւի որ վկայութեանց մէջ եւս այլալուծիւն մուծած ըլլայ: Յամենայն դէպս, յայնմ ժամանակի՝ անելի կրնային վերցուիլ քան աւելցուիլ այդ 9—10 տունները:

« Այդ առններուն ակնարկութիւնն կրնան համարուիլ զարձեալ հետեւեալ տողերն, զոր կը գտնենք ի հինգերորդ դարու վարդապետ Կատակոսի շարագրող, Իշիլէ վարդապետի՝ Քրիստոսի յարաբեան ճառին մէջ. «Եւ ժառանգեսցեն, կ'ըսէ, զանախաւ և զանշարժարելի գկեանսն, ուր որդիս Աստուծոյ նշտի ընդ աշխէ Աստուծոյ՝ փառաւրեալ և կերտակաց և ի մարդկանէ»:

Ակնարկութիւն մը կարելի է ենթադրել, բայց ոչ է բոլորովին ստույգ. որովհետեւ Եգիլէ չ'ըսեր յայնանպէս թէ յաւետարանէ

առած ըլլայ այդ վկայութիւնը : Քրիստոնէութեան առաջին դարերէն ի վեր՝ այն գաղափարը՝ թէ յարուցեալն Քրիստոսն նստաւ ընդ աջի Հօր, այնչափ ուղիղական էր՝ որ յաճախակի յիշուած է ի վարդապետաց եկեղեցւոյ՝ առանց տեղիք մը տալու երկթաղրութեան, թէ աւետարանաց այս կամ՝ այն խօսքին ակնարկութիւն ըլլայ : Մեր խօսքն այլ աւելի կը ստուգուի, եթէ քիչ ետքը հաւատարմացընենք ի գրուածոց սրբոյն Կիրիլի երուսաղեմացոյ, Աւգոստինոսի եւ Ոսկիաբան Պետրոսի. որով Եղիշէի ընծայուած յարութեան ճառին մէջ բերուած վկայութիւնը բան մը չեզրակացընեմ :

« Բայց մենք ուզեցինք աչքէ անցընել իր Պատմութիւնը, տեսնելու համար թէ զբաւուրդն արդեօք այնպիսի տողեր՝ որ մարկոսեան աւետարանին վերջին տուններէն առնուած սեպուիւն. չորս տեղ Քրիստոսի համբարձման յիշատակութիւնը կ'ըլլայ, բայց այնպիսի բաներով որ աւետարանէն աւելի՝ հաւատքին հանգանակին խօսքերու նմանութիւնը են. ինչպէս յ'էջ 23 (1852 տպագրին) « զվերացումն յերկինս, զնստելն ընդ ալմէ Հօր » : Եւ յ'էջ 66, գրելով առ Միհրանեսի. « Եւ չըլելով ընդ նոսա զաւուրս քառասուն՝ վերացաւ յերկինս ի լեռնէն Չիթենեաց » : Տես նաեւ յ'էջ 150. և որ ամէնն այլ կրնան համաձայն սեպուիլ առաքելական պրակաց առաջին պիտոյն և առաքելոց հանգանակին բացատրութեանց :

« Եւ թէպէտ Եղիշէի գրոց մէջ չենք գտներ, այլ իր ժամանակակցաց մէկն՝ անուանի ժամանակակից մը, Բագրեւանդայ եպիսկոպոս Եղնիկ Կողբացի կ'ընծայէ մեզ զայն. և այս վկայութիւն, այնպիսի կարևորութիւն ունի որ կ'արժէ մանրամասն յիշատակել :

« Հայկական մատենագրութեան բուն հիմնադիրն է սուրբն Սահակ. որ զրեթէ կէս դար (396—439) Հայաստանի հայրապետական աթոռը գրաւեց, և իրեն հետ՝ սուրբն Մեթոդի (440), որ հայրապետին աջ բազուկն ըլլալէն զատ, յաջորդեց ապա ի պաշտամանն : Ահա այս երկու մեծ անձինքն՝ են մեծամեծ առաքելք, արեգակն և յուսին, որ փայլեցան քրիստոնեայ Հայաստանի երկնակամարին վերայ : Իրենց շուրջը կը տեսնուին

ուրիշներ այլ զորս կրնանք, բաղադատութիւնը շարունակելու համար, մուրակաց նրմանցընել. և որոց մէջ ամենամեծն և ամենափայլուն է ոտուգիւ Կողբացի Եղնիկ : Եղիշէ և Խորենացի աւելի ծանօթք են քան Եղնիկ, բայց կրօնական տեսակիտով իրեն հաւասար զիրք մը ունեցած չեն :

« Անձնանշում մտերիմ մ'եղաւ նա սրբոյն Սահակայ և Մեթոդիայ, ամենէն աւելի եռանդուն գործակիցը, և աշակերտակցացը մէջ անոնց մեծագոյն վստահութեան արժանաւորն : Իրենց ձեռքով զրկուեցաւ նախ յեղեօիս և ապա ի Բիւզանդիոն, Սուրբ Գրոց և յոյն ու ասորի եկեղեցական մատենագրաց երկասիրութեանց թարգմանութեան պատրաստուելու և պարագայելու նպատակաւ :

Ինքն բերաւ ի Եփեսոսիւնայոյն եփեսոսի ժողովոյն գործերը (431), և յոյն գրչադիրներ, որոց համեմատ լրացուեցաւ ի Սահակայ և ի Մեթոդիայ Սուրբ Գրոց թարգմանութիւնն : Այս ամէն ըսածներէն կը տեսնուի թէ որպիսի նշանաւոր անձ մ'էր համարուած նա, թէ մատուրական և թէ բաղայական կերպով :

« Արդեօք քանի՜ տարուան էր նա ի ժամանակին : Որոշ բան մի չենք կրնար գրուցել, որովհետեւ ոչ յոմեքէ ի մատենագրաց նշանակուած չենք գտներ ծննդեան կամ մահուան թուականն. նաեւ ոչ ի կորեանէ, որ առաջին թարգմանչաց վարուց կենսադիրն է : Սակայն հաւանական կը թուի մերձաւորաբար ընել 433 թուականը :

Երբ առաքեցաւ նա ի Բիւզանդիոն, յետ դարձին յեղեօիդ, 425 կամ հետեւեալ թուականին, ի ժամանակս հայրապետութեան Ատակիոսի, կամ իրեն յաջորդ Սիսինիոսի առաջին տարիներուն, Եղնիկ՝ առ նուազն քսանութինգ տարուան կամ հաւանորէն երեսունի մօտ պիտի ըլլար : Ուստի պէտք է ենթադրել որ զարուն հետ ծնած ըլլայ : Ատեն անցնելէն ետքը Բագրեւանդայ եպիսկոպոս եղաւ, և հաւանականաբար մեռաւ 460—480 թուականաց մէջ : Եւ եթէ յաւելունք, թէ Եղնիկ հայկական լեզուէ զատ, տեղեակ էր յունարէնի, պարսիկ և ասորի լեզուաց, իր արժանաւոր պայմանին մէջ նը.

կարողութեամբ կ'ըլլանք զմեծութիւն անձնաւորութեանն :

« Դճեմք հիմայ աւաստիկ իր վկայութիւնը Ինք՝ ինչպէս յայտնի է, հեղինակ է հետաքննական, թէպէտ ոչ ըստ բառականի ճանաչուած, երկասիրութեան մը՝ որ ընդդէմ աղանդոց խորագիրը կը կրէ, և մատնաւոր կերպով ուղղուած է ընդդէմ Մարգարեանց և պարթեական կամ պարսիկ հեթանոսութեան : Առաջին գրոց մէջ Եզնիկ տեղ մի կը ջանայ ցուցնել, թէ նրթական չարք մեղքէ յառաջագայած է, ոչ թէ լոկ ո սկզբանէ, հետո՛ւ նաև մարդկային ազգի ներկայ վիճակին մէջ. որովհետեւ, կ'ըսէ, առանց մեղաց. չարք չէր կրնար գոյութիւն ունենալ յաշխարհի : Ապացոյցէ յապացոյց յառաջելով, Եզնիկ կը ժամանէ հաստատել թէ չարն և սատանայ իւրենց իշխանութիւնը կը կորուստեն՝ երբ մարդը և սուրբ հոգիներու դիմացը կը գտնուին : Այլ նշմարտից հաւատացելոց, կ'ըսէ, ոչ սատանայ փորձութեամբքն կարէ տոնանել, և ոչ կախարդը զուր. որպէս ինքն Տէրն ասաց ջիւր աշակերտան, եթէ, Ահա ետու ձեզ իշխանութիւն կոխել զօձ և զկարծես, և զամենայն զօրութիւն թշնամոյն : Եւ զարձեայ՝ թէ նշանք հաւատացելոց այս են. զղեւ հանիցեն, և օձն ի ձեռն անցեն, և զղեղ մահու ըմպիցեն, և ոչ մեղանչիցէ : Եւ միանգամայն իսկ ասացաւ, թէ անմեղի ումեք ոչ դեք մեղանչել կարեն, և ոչ զազանք սպանանել յօժարին. որպէս ոչ Դանիելի զազանքն փնաւցին, և ոչ Երեմ մանկանց՝ հուր հնոցին : Եւ կը յաւելու առաքելոց համար. « մինչև դիւանցն աղաղակել թէ զօրա եւ ծառայք Աստուծոյ բարձրելոյ : Որոց նշանացն նշխարք՝ և այժմ՝ ի սուրբ եպիսկոպոս և՛ ի նշմարիտ վանական երեւին. և զայնր զփորձ՝ ոչ միայն քրիստոնեայք՝ այլ և հեթանոսք և մեղք գիտեն : »

« Ամենայն ոք ակն յայտնի կը տեսնէ թէ մեծ արժէք ունեցող վկայութիւն մ'է այս. մեծ մատենագրի ու եպիսկոպոսի վկայութիւն մի, իմաստայ մը՝ որ գիտէ հեքայեցի, յոյն, ասորի և պարսիկ լեզուները, և կը ճանչնայ զանոնք խօսող ժողովուրդները. այսպիսի անձէ մը արուած վկայութիւն, որ օ-

տար չէ ի վաստակոց թարգմանութեան սուրբ Գրոց : Հաւասար կամ անկէ վեր գին ունեցող վկայութիւն մը անմարթ է գտնել, բայց եթէ ի Սահակայ և ի Մեսրոպայ յառաջ բերեալ : Ուստի և Թղլլ տրուի մեզ հետեւ ցրնել, որ իր ժամանակին, այս ինքն 420—440 թուականաց. միջոցներն, մարկոսեան աւետարանին վերջաւան գլխոյն վերջին երկուտեսն տուները կային արդէն ընդհանրապէս Հայաստանի մէջ ցրուած յոյն աւետարանաց զրչագրաց մէջ, կամ կը պահուէին յեղեօխա՝ ի դիւան Սրչակունեան : Եզնիկ բառական չէր կրնար համարիլ մէկ տարակուսելի զրչագրի մը բնագրի յեցեալ՝ աշխատել հանդիզ զքրիստոնեայս, զհեթանոսս և զմոգակիւնս՝ ընդունել իր խօսքերուն ստուգութիւնը :

« Բայց այս միայն չէ մեր դիտելիքը այս հետաքննելի բնագրին մէջ :

« Եզնիկայ մեզի ընծայ ածընադիրը չի համաձայնի բառ առ բառ՝ մարկոսեան աւետարանին ուրիշ հայ թարգմանութեանց հետ, որ հասած են առ մեզ. ապացոյց մը՝ թէ մէջ կը բերէ այն տունները կամ ըսա յոյն սկզբնագրին, կամ իրմէ եղած թարգմանութեամբ մը :

« Բաց աստի, ինք գրեց ընդդէմ աղանցող զիրքը՝ կամ յառաջ քան 433 թուական, կամ յետ աւարտման թարգմանութեան Սուրբ Գրոց. մենք ո՛ր կարծեացաւ ուղեմանք հետեւիլ՝ իր վկայութիւն մեզի համար մեծ արժէք ունի :

« Եթէ ընդունինք թէ Աղանդոց դէմ գրութիւն յառաջ է քան Սահակայ և Մեսրոպայ ձեռքով եղած թարգմանութիւն (433), ինչ որ մեզի անհաւանելի կը թուի, Եզնիկ կը ծանօթացնէ ասով քրիստոնեայ Հայաստանի կարծիքը, մինչ դեռ եւս ընդունած չէին ի Բիւզանդիոնէ Սուրբ Գրոց աղանցական կոչուած օրինակը. և թէ 420—430 թուականներու միջոցին Հայոց ծանօթ է ընդունելի էր օրոյն Մարկոսի աւետարանին անմիաբերական ենթադրուած վերջաւորութիւն :

« Իսկ ի եթէ հակառակէն, աստուածաշունչ Գրոց թարգմանութեանէն ետքը (433) յօրինեց Եզնիկ այդ գրութիւն, իր վկայութիւնը փառաւոր լցաւ մը կը ձգէ այն նշա-

նակութեան արժանի գիպուածին՝ զոր նոյն տանց հայկական թարգմանութիւնն կ'ընծայէ մեզ, ինչպէս քիչ յետոյ պիտի տեսնենք: Վասն զի կը ցուցնէ մեզ, թէ որոյ ձեռքով եղած է այդ երկրորդ տասն վերջին տանց բացակայութիւնը, և հասաստիք մ'է, թէ անոնց կանոնականութեան և վաւերականութեան գէժ ի Հայս յարուցուած երկրայութիւնը հասմամատարար նորագոյն ժամանակաց պէտք է վերաբերին:...

« Ինչ կերպով ալ ուզենանք նկատել, Եղեւկայ Կողբացոյ վկայութիւնն, առաջին կարգի վկայութիւն մ'է՝ ի պատմական ուսումնասիրութեան հակառակութեանն զոր կը բաժնէ մարկոսեան սուտարանին վերջաւորութիւնն: »

« Թէ երբ զգալարաց միջէն վերցուեցաւ այն, և մինչև իտալական ժամանակ անժամօթ մը նոց Հայոց, կը բացատրուի ի պատմութենէ իրենց թարգմանութեան: Հինգերորդէն մինչև տասներորդ դար ապրող հայ մատենագրաց մէջ ամենաքիչ են որ երկրորդ աւետարանին վերջին տուներու յիշատակութիւնն ընեն. և հին մեկնիչ մը, Բարսեղ Զոն, որոյ երբ ապրելը ստույգ չէ, իր մեկնութիւնը կ'աւարտէ

զի երկնէիմ խաչերով. Թէպէտ իր գրուածքը ամբողջ է վերնակոյ մատենագրանին գրուած չափաց մէջ, և յապաւմախ նշան չունի⁽¹⁾: »

Միջին դարու վերջերն՝ աւետարանին մեկնիչը կը սկսին մասն սեպել Մարկոսի այն տուները, և կամաց կամաց հայկական եկեղեցոյ կարծիք այս կէտին վերայ կերպարանափոխութիւն կրելով՝ վաւերական կը սկսին համարիլ այն մասը, որ մերժուեր էր յառաջագոյն՝ եւտերեան տնուան մեծ ազդեցութեամբ, և ինչուան հասարակաց ազօթից և ժամակարգութեան մէջ մօտ կը գտնէ, համբարձման սուրաւորութեան օրը՝ յետ անգրաստանի ընթերցմամբ յատենի » :

Հեղինակը նոյն հատորին 325-340 էջերը կը նուիրէ երկար և հետաքննական ուսումնասիրութեան մը՝ հայ թարգմանութեան մէջ գտնուած կրկին և իրարմէ տարբեր թարգմանութեանց երկուստեան տանցով, յորոց մին յոստուածաշունչ գիրս հրատարակուածն է, և միւսն ի Բագմավիպի, 1883 ամին յէջ 212 :

1. Մաշկեւորիին հետ կը շփուէ, զի այս յեւթիսն է մեկնիչն ի սկիզբն Թ' Գարու: »

Հ. ԲՈՒՍԱԲԱՌՈՒԹԻՒՆ

3060. Փիլոնց.

Տրապիզոնեցիք այս անուամբ և յատուկ մակդիրներով այլ՝ կոչեն քանի մի տեսակ խոտեղէն Պտերներ, որ շարք մ'են տերեւոց, որոց իւրաքանչիւրն բաժնուած ի մանրաձեւ երկայն սրածայր մասեր, իւրաքանչիւր մասն այլ դարձեալ ի փոքրիկ տերեւներ բաժնուած գէժ առ դէժ, և ոմանց նա եւ այս տերեւիկքն այլ ամենամանր բաժնամունջ կամ մոսեր ունին, և ամենքն այլ սուր ծայրով մի վերջանան. մէջ տեղի շիղն կամ կոթն այլ՝ որոյ եզերքին շարուած են, նոյնպէս սուր ծայր մ'ունի. շատ գեղեցիկ մանրաշար տեսք մի կ'ընծայեն — Սոսկ Փիլոնց կոչուածը՝ բուսագէտք ճանչան Լ. Aspidium aculeatum, Փ. Aspidie & cils roides, այսպէս կոչուած՝ ամիլնալդին կրտսձեւ վահանի նմանութենէն, որ Բ. Զօրիս կ'ըսուի, ինչպէս և Հ. այլ Ուսպար: Սոս տեսակս գտնուի ի Պոնտոս և Կովկասու երկու կողմն այլ: — Ուրիփիլոնցն (Թ. 337) աւելի լայն է տեսքով կամ երկայն մատնեով, որոյ տերեւիկքն այլ քիչ մ'աւելի մեծկակ, Բուսագէտն տեսնելով մեզի խաբած թերթը՝ ճանչցաւ Լ. Polystichum կոչուածը, որ Բ. Բագ.